

УДК 811.133.1'25

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ЗАСОБІВ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ LUMIÈRE У ФОТОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Буць Ж. В., Мехтієва Кямаля

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

У статті виявлено особливості передачі під час перекладу українською мовою засобів вербалізації концепту LUMIÈRE у фотографічному дискурсі. Особливу увагу приділено перекладацьким трансформаційним прийомам, що були застосовані під час українського перекладу вузькогалузевих текстів. Проаналізовано номінативне поле досліджуваного концепту з огляду на його відтворення в українському перекладі.

Ключові слова: концепт LUMIÈRE, фотографічний дискурс, переклад, засоби вербалізації, трансформаційні прийоми.

Буць Ж. В., Мехтиева К. Особенности передачи при переводе на украинский язык способов вербализации концепта LUMIÈRE в фотографическом дискурсе. В статье рассматриваются особенности передачи при переводе средств вербализации концепта LUMIÈRE в фотографическом дискурсе. Особое внимание уделяется переводческим трансформационным приёмам, использованным в ходе перевода узкоспециализированных текстов. Проанализировано номинативное поле исследуемого концепта при его передаче в украинском переводе.

Ключевые слова: концепт LUMIÈRE, фотографический дискурс, перевод, средства вербализации, трансформационные приемы.

Buts Z. V., Mehtiyeva K. Ways of rendering means of verbalization of the concept LIGHT in photographic discourse in Ukrainian translations. The article discusses ways transferring means of verbalization of the concept LIGHT in photographic discourse in Ukrainian translations. Particular attention is paid to the translation changes/transformational devices used in translation of highly specialized texts. Here also ways of rendering a nominative field of the analysed concept in Ukrainian translations has been presented.

Key words: concept LIGHT, texts on photos, translation, verbalization funds.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні дослідженню концептів присвячено чимало праць, більшість з яких розглядають його в рамках двох дисциплінарних напрямів – лінгвокультурології (Ю. С. Степанов, С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, Г. Г. Слишкін та ін.) й когнітивної лінгвістики (З. А. Попова, І. А. Стернін). Представники обох напрямів стверджують, що концепт як засіб забезпечення сприйняття й інтерпретації навколишнього світу, в житті людини відіграє провідну роль. Однак когнітивними дослідженням у перекладознавчому аспекті вчені займалися не так часто, що зумовлює **актуальність** нашої наукової розвідки. Окрім того, вивчення концепту LUMIÈRE в перекладознавчому аспекті робиться вперше на лінгвістичному матеріалі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Галузеві тексти дедалі частіше стають об'єктами лінгвістичних досліджень (Л. Ф. Єльцова, О. М. Поснова, А. В. Михайлова та ін.). Розвиток науки й техніки зумовив становлення науково-технічного і науково-популярного перекладу, який має низку характерних особливостей. Дослідженням властивостей

перекладу науково-технічних і науково-популярних текстів займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці (Л. М. Деркач, В. І. Карабан, Л. М. Полюга, L. Lagarde, M. J. L. Fontanet).

Мета статті – виявити особливості передачі під час перекладу українською мовою засобів вербалізації концепту LUMIÈRE у текстах з галузі фотографії.

Об'єктом дослідження слугував концепт LUMIÈRE, що вербалізується у фотографічному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні уявлення про дискурс віддзеркалюють увесь хід лінгвістичної науки. Чіткого й загальноприйнятого визначення «дискурсу», який би охоплював усі випадки його вживання, не існує, не виключено, що саме це сприяло широкій популярності цього терміна в останні десятиліття. З огляду на це в роботі ми розуміємо дискурс (за Т. ван Дейком) як тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву, відбувається в межах конкретної сфери спілкування.

Однією з найповніших класифікацій типів дискурсів, на нашу думку, є класифікація Г. Г. Почепцова. Учений виокремлює теле- й радіодискурси, газетний, театральний, кінодискурс, літературний дискурс, дискурс у сфері публік рілейшнз (ПР), рекламний дискурс, політичний, релігійний (фідеїс-

тичний) дискурси [1, 75–100]. Усі ці жанри або типи дискурсу неодноразово слугували об'єктами лінгвістичних досліджень. Водночас поняття фотографічного дискурсу зустрічається виключно в працях філософсько-культурознавчого або мистецькознавчого спрямування.

У запропонованій науковій розвідці під фотографічним дискурсом розуміємо дискурс сфери фотографії, тобто тексти цієї галузі, що висвітлюють проблеми, пов'язані з фотографією, тобто тексти з посібників із фотографії, статті тощо, які й стали матеріалом нашого дослідження концепту LUMIÈRE. Під час дослідження було встановлено, що цим текстам, як й іншим галузевим текстам, притаманна наявність вузькоспеціалізованих термінів: *La vitesse de l'obturateur ou temps de pose est un des trois paramètres importants (avec l'ouverture et la sensibilité) qui permettent de gérer l'exposition* [10].

У наведеному прикладі автор послуговується вузькогалузевими термінами *l'obturateur* – "n. m. Appareil utilisé pour fermer une ouverture. – Dans un appareil photographique. Dispositif grâce auquel la lumière traversant l'objectif impressionne la surface sensible au moment voulu" [6, p. 862]; *temps de pose* – "photogr. Durée nécessaire pour l'exposition correcte d'une surface sensible" [5, p. 859]; *exposition* – "n. f. Photogr. Action d'exposer une surface sensible" [5, p. 438]. Як бачимо, за словниковими статтями подані лексеми мають вузькотермінологічне значення (*фотографічний затвор, витримка, експозиція*), що за контекстом не переважує зміст, а, навпаки, роз'яснює засоби і прийоми фотографічної зйомки.

Крім того, спостерігається вживання скорочень та абревіатур в аналізованому матеріалі:

Les appareils photo numériques se servent aussi de la lumière pour créer l'image. À la place du film se trouve une matrice de capteurs CCD (Charge Coupled Dence, dispositif à transfert de charge) formée d'un réseau de composants électroniques sensibles à la lumière appelés "photosites". Puis les différents niveaux de lumière enregistrés par les cellules sont traités dans l'appareil photo pour donner à chaque pixel (unité de base de l'image numérique) la couleur appropriée [6, p. 21–22].

Тут використано англійську абревіатуру *приладу із зарядовим зв'язком* – CCD, яка роз'яснена у дужках. Скорочення *pixel* n. m. поєднує дві номінації (*picture element*) [5, p. 83].

Фактологічний матеріал доводить, що в усіх текстах із галузі фотографії актуалізується концепт LUMIÈRE. Це можна пояснити тим, що власне лексема *photographie* n. m., яку було введено Дж. Гершелем (1839 р.), походить від двох грецьких коренів: *photo* – (φωτος, *photos*: lumière, clarté) "qui procède de la lumière, qui utilise la lumière" – і *graphie* (γραφειν, *graphein*: peindre, dessiner, écrire) – "qui écrit, qui aboutit à une image", що буквально означає "écrire avec la lumière" [2]. За словниковою статтею Larousse *photographie* n. f визначається здатністю перетворювати об'єкти на зображення за допомогою світла – "(du grec phôs, phôtos – lumière, et graphein – tracer) technique permettant d'enregistrer l'image des objets par action de la lumière sur un support rendu photosensible par des procédés chimiques ou sur un

capteur photosensible à semi-conducteur" [5, p. 818]. Отже, можна зробити висновок, що світло займає провідну позицію в галузі фотографії.

З огляду на вищевикладене у цій статті ми аналізуємо особливості передачі в ході перекладу українською мовою засобів вербалізації концепту LUMIÈRE у вузькогалузевому дискурсі.

Під час аналізу номінативних одиниць, що репрезентують зазначений концепт у текстах з галузі фотографії, ми дійшли висновку, що найбільш цікавим і різноманітним із погляду перекладу можна вважати власне номінацію концепту, тобто лексему *lumière* n. f.

Номінація концепту LUMIÈRE перекладається різними українськими еквівалентами, а саме: світло, освітлення й засвічування [3]:

1. *Un contre-jour se produit lorsque le sujet est placé devant une source de lumière* [6, p. 136]. – *Контражур виникає, коли об'єкт зйомки розташовано перед джерелом світла* (тут і далі переклад наш – К. М.).

2. *Le pare-soleil protège l'objectif des rayons parasites et de lumière incidente* [1]. – *Бленда допомагає запобігти засвічуванню або віблискам на знімку, що викликані яскравим освітленням*.

3. *Le flare est une aberration optique qui se produit lorsque des rayons lumineux parasites atteignent la lentille frontale puis se propagent à l'intérieur de l'objectif. Cette lumière parasite provient habituellement d'une source lumineuse très vive comme le soleil ou un éclairage artificiel puissant* [4]. – *Відблиск – це оптична аберация, викликана потраплянням на фронтальну лінзу паразитних світлових променів, що потім розповсюджуються всередині об'єктива. Таке паразитне засвічування проявляється зазвичай через дуже яскраве джерело світла, таке як, наприклад, сонце або потужне штучне освітлення*.

У першому прикладі (1) перекладач застосовує прямий еквівалент *lumière* n. f. – *світло*, тоді як у другому випадку (2) використано трансформацію конкретизації задля передачі значення *освітлення*. У третьому прикладі (3) також використано лексико-семантичну заміну, оскільки йдеться про світло в негативному значенні.

Цікавим прикладом вербалізації ключового слова слугують його контекстуальні синоніми, які українською мовою перекладаються як *світло*, а французькою їх представлено конструкціями, що в певних контекстах є синонімічними за значенням слову *lumière* n. f. Так, у першому прикладі (1) лексему *photosensible* adj. передано українською калькою *світлочутливий*, а в другому (2) – словосполученням *filtre* n. m. *coloré* – як *світлофільтр*:

1. *La luminosité d'une image dépend de son exposition, autrement dit de la quantité de lumière qui frappe la surface photosensible...* [6, p. 36]. – *Освітленість знімка залежить від його експозиції, інакше кажучи, від кількості світла, що потрапляє на світлочутливу поверхню...*

2. *Filtre coloré, feuille de verre, de gélatine ou de matière plastique colorée, destinée à absorber certaines radiations du spectre* [4]. – *Світлофільтри – це скляні, желатинові або пластмасові фільтри, призначені для поглинання частини спектра випромінювання*.

Отже, лексеми *photo-* й *coloré* можуть бути контекстуальними синонімами слова *lumière* n. f. і перекладатися як світло. Крім того, у першому прикладі (1) застосовано лексичну трансформацію (транскрипцію) під час перекладу лексеми *exposition* n. f./експозиція, а в другому (2) – прийом калькування під час передачі лексико-фразеологічної одиниці *qualité* n. f. *de la lumière*/якість світла.

З іншого боку, українському слову *світлочутливий* відповідає французьке словосполучення *sensible à la lumière*, що свідчить про те, що французька мова багата на синоніми:

Les appareils photo numériques se servent aussi de la lumière pour créer l'image. A la place du film se trouve une matrice de capteurs CCD (Charge Coupled Dence, dispositif à transfert de charge) formée d'un réseau de composants électroniques sensibles à la lumière appelés "photosites" [6, p. 21]. – Цифрові фотоапарати також використовують світло для створення знімка. Замість плівки, в них знаходиться ПЗЗ-матриця (прилад зі зарядовим зв'язком), що складається зі **світлочутливих** електронних елементів, які називаються субпікселями.

Ще одним прикладом синонімічного багатства французької мови є лексико-фразеологічні одиниці *lumière* n. f. *diffuse*, *lumière* n. f. *dispersée*:

1. *L'utilisation d'un flash en lumière indirecte est une technique qui s'avère extrêmement utile dans le cadre de portraits. S'il n'existe aucune règle absolue en matière d'éclairage, il est en effet communément admis qu'une lumière diffuse est en général plus flatteuse pour une personne* [5]. – Використання фотоспалаху для **непрямого освітлення** – техніка, яка виявляється корисною під час зйомки портретів. Хоча й абсолютного правила використання освітленням не існує, все ж прийнято, що зазвичай **розсіяне світло** вирашніше для людини.

2. *Les films négatifs couleurs ont toutes les qualités pour produire de bons scans: lumière moins dispersée, contraste plus faible et grand latitude d'exposition* [3, p. 45]. – Кольорові негативні фотоплівки мають усі якості для створення хороших зображень: **мени розсіяне світло**, **менша контрастність** і **більший динамічний діапазон**.

Як у першому (1), так і в другому (2) випадках французькі словосполучення *lumière* n. f. *diffuse* і *lumière* n. f. *dispersée* українською перекладаються як розсіяне світло. У цих двох прикладах словосполучення *lumière* n. f. *diffuse* і *lumière* n. f. *dispersée* є синонімічними.

У другому прикладі (2) увагу привертає переклад словосполучення *latitude* n. f. *d'exposition*. Французький варіант містить структурний елемент *exposition* n. f., що вербалізує концепт LUMIÈRE, тоді як у перекладі українською в поєднанні зі словом *діапазон* він перекладається як **динамічний**. У цьому випадку застосовано лексико-семантичну заміну – модуляцію. Отже, на відміну від французького тексту, його український переклад не містить засобів вербалізації концепту LUMIÈRE.

Під час аналізу ядра номінативного поля концепту LUMIÈRE варто звернути увагу на переклад

синонімів, що його формують, оскільки деякі з них перекладаються по-різному залежно від контексту. Так, лексема *éclairage* n. m. – “ensemble des moyens qui permettent à l'homme de doter son environnement d'un système de lumière nécessaire à son activité, son agrément, sa protection” [5, p. 370] має такі варіанти перекладу: освітлення (прямий еквівалент), **світло**:

1. *L'éclairage indirect permet d'éclairer le sujet par réflexion de l'éclair de flash sur un mur ou un plafond blanc* [2]. – **Непряме освітлення** дає змогу освітити об'єкт за посередництвом віддзеркалення світла фотоспалаху від білої стіни або стелі.

2. *L'éclairage du soleil à midi écrase le sujet et ne met aucun volume en valeur. Il creuse un portrait en plongeant les yeux dans l'ombre des orbites* [9]. – Опівдні сонячне **світло** робить об'єкт плоским і не надає йому жодного об'єму. Воно **псує портрет**, занурюючи очі в **тінь від очниць**.

У першому прикладі (1) ми застосовуємо прямий еквівалент – **освітлення**. У другому випадку (2) при перекладі слова *éclairage* n. m. використано лексико-семантичну заміну, оскільки прямий відповідник не відображає сутність позначуваного явища.

Інший синонім слова *lumière* n. f., а саме *luminosité* n. f. – “qualité de ce qui est lumineux” [5, p. 639], також має кілька варіантів перекладу. Залежно від контексту ця лексема може передаватися як освітленість, яскравість і світлосила:

1. *L'apport de lumière sur le fond peut avoir plusieurs fonctions: soit atténuer une ombre portée, soit redonner une luminosité ou une couleur sur le fond en créant un halo de lumière* [9]. – Світло, що падає на фон, може виконувати декілька функцій: або **пом'якшити тінь**, що відкидається, або **додати освітленості** чи кольору фону, створюючи ореол світла.

2. *L'histogramme indique d'une manière objective, quelque soit la luminosité et l'éclairage de l'écran, la quantité de pixels noirs, gris et blancs présents dans l'image* [10]. – Гістограма об'єктивно показує кількість чорних, сірих і білих пікселів, наявних у зображенні, якою б не була **яскравість** і освітлення екрану.

3. *Un objectif est caractérisé par sa luminosité qui se mesure par son ouverture. Un objectif ayant une ouverture f/2.8 est plus lumineux qu'un objectif d'une ouverture de f/5.6* [8]. – Об'єктив характеризується своєю **світлосилою**, що вимірюється його отвором. Об'єктив із отвором *f/2.8* **світлосильніший**, ніж об'єктив із отвором *f/5.6*.

У першому випадку (1) лексична одиниця *luminosité* n. f. використана в значенні **освітленості**, що відповідає прямому значенню словникової статті [1]. Також цей приклад демонструє поєднання кількох трансформацій у межах однієї лексико-фразеологічної одиниці – *halo* n. m. *de lumière*/залосвітла, а саме: транслітерації й калькування (переклад лексеми *halo* n. m. є прикладом транслітерації, а словосполучення *halo* n. m. *de lumière*, у свою чергу, перекладене шляхом калькування). У другому прикладі (2) в українському перекладі використано лексико-семантичну трансформацію конкретизації, що передає значення якості світла – **яскравість**. В остан-

ньому випадку (3) автор перекладу послуговується термінологічним значенням цієї лексеми – *світло-сила*.

Окрім того, у ході перекладу номінативних одиниць, що вербалізують концепт LUMIÈRE, часто застосовується лексична трансформація – калькування:

1. *Un éclairage à contre-jour risque d'entraîner une sous-exposition du sujet* [6, p. 138]. – **Контражурне освітлення** може призвести до недоекспонування об'єкта.

2. *Un flash intégré convient parfaitement aux photos de personnes à l'intérieur, mais n'est pas recommandé pour les portraits* [7]. – **Убудований спалах** відмінно підходить для зйомки людей у приміщенні, але не рекомендується для портретів.

У першому прикладі (1) словосполучення *éclairage* п. м. *à contre-jour* перекладено українською калькуванням – *контражурне освітлення*. Переклад лексеми *contre-jour* п. м. у цьому словосполученні здійснено засобом транскрипції, хоча її прямим еквівалентом є словосполучення *проти світла* [1]. Однак у фотомистецтві для позначення

такого типу освітлення використовують частіше власне словосполучення *контражурне* або *контр-ове освітлення*. У другому прикладі (2) також було застосовано прийом калькування під час перекладу словосполучення *flash* п. м. *intégré/убудований спалах*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Під час передачі українською мовою номінативних одиниць концепту LUMIÈRE в текстах з фотографії було виявлено, що найбільш цікавим і різноманітним є переклад власне назви концепту. Серед лексичних трансформаційних прийомів у ході перекладу цих одиниць частіше застосовувались такі трансформації, як лексико-семантичні заміни, калькування й транскрипція. Саме за допомогою цих прийомів здійснювався переклад більшості лексичних одиниць.

Перспективним для подальшого дослідження аналізованого концепту в перекладознавчому аспекті нам видається вивчення лексико-семантичних і граматичних засобів його вербалізації в різних дискурсах або ж у загальномовному значенні, тобто в мові загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 2001. – 656 с.
2. Photographie et technique : Histoire et dictionnaire de la photo, tout savoir sur la photo argentique ou numérique [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reflexphotos.fr/9-12-81-photographie-etymologie.html>.
3. Dictionnaire français-ukrainien, ukrainien-français. Французько-український, україно-французький словник / під заг. ред. В. Бусела. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перук», 2010. – 1072 с.
4. Dictionnaire mondial de la photographie. Des origines à nos jours : [sous la direction de Jan-Philippe Breuille]. – P. : Larousse, 1994. – 736 p.
5. Le petit Larousse illustré 2012 / rédaction dirigée par Isabelle Jeuge-Maynard. – P. : Larousse, 2011. – 1910 p.
6. Le petit Robert micro poche. Dictionnaire de la langue française / rédaction dirigée par Alain Rey. – P. : Dictionnaires le Robert, 2008. – 1374 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Інструкція до об'єктива Sigma 70-300 mm F4-5.6 DG Macro.
2. 100 ISO Photographie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.100iso.fr>.
3. Ang T. Le guide de la photo numérique: De la prise de vue au traitement de l'image / T. Ang. – Vevey : Ed. Mondo, 2003. – 407 p.
4. Astuces Photo [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.astuces-photo.com/pare-soleil-objectif>.
5. Focus numerique [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.focus-numerique.com>.
6. King J.A. Photo numérique pour les nuls / J.A. King. – 12e édition. – P. : First-Grund, 2012. – 312 p. – P. 21–22.
7. Kodak Moments [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kodak.fr/ek/FR/fr/Home_Main/Tips_Projects_Center/Learn/Photo_Tips_Techniques/Advanced_Techniques/Faible_luminosit.html.
8. La photographie sans un sous [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://photo-sans-un-sous.forumgratuit.org>.
9. Stéphane Denizot. 2.8 photographie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://2.8.pagesperso-orange.fr>.
10. Tutos Photo [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tutos-photo.com>.